

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 4, 2016

JANUSZ MARIAŃSKI

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

JAROSŁAW KOZAK, *MAŁŻEŃSTWO I RODZINA
W ŚWIADOMOŚCI NUPTURIENTÓW W POLSCE
I WIELKIEJ BRYTANII. STUDIUM SOCJOLOGICZNE
NA 120-LECIE ISTNIENIA POLSKIEJ MISJI KATOLICKIEJ
ANGLII I WALII*, WYDAWNICTWO ARCHIDIECEZJI
LUBELSKIEJ „GAUDIUM”, LUBLIN, 2015, 385 S.

W warunkach szybkich zmian społecznych część uznawanych wartości i aspiracji życiowych traci na znaczeniu, inne uzyskują nową nośność społeczną. Warunki społeczno-kulturowe, w których przebiega faza „bycia młodym”, radykalnie zmieniają się, a młode pokolenie wykazuje znaczny potencjał innowacyjny, także w odniesieniu do małżeństwa i rodziny. Można założyć, że zmiany w rodzinach polskich, a zwłaszcza w świadomości prorodzinnej, będą szczególnie intensywne w środowiskach młodzieżowych, otwartych na przepływ nowych idei, wartości i norm. Ludzie młodzi odznaczają się dążeniem do autonomii, innowacyjności, samorealizacji, uwolnieniem się od różnych oddziaływań zewnętrznych, przyjmowaniem nowych trendów, skłonnością do eksperymentowania, poczuciem wolności w dokonywaniu wyborów życiowych itp. Permisywizm i relatywizm moralny rozumiany jako równoczesne deklarowanie wiary katolickiej i poddawanie w wątpliwość lub negowanie wartości i norm zawartych w doktrynie moralnej Kościoła katolickiego potwierdzają liczne badania socjologiczne i sondaże opinii publicznej

wskazujące na to, że wartości, normy i wzory zachowań w sferze moralności prorodzinnej coraz częściej nie opierają się na doktrynie moralnej Kościoła, lecz raczej na decyzjach indywidualnych, często sprzecznych z tą doktryną.

W opiniowanej pracy Jarosław Kozak stawia bardzo ważne pytania dotyczące aprobaty i dezaprobaty wartości oraz norm życia małżeńskiego i rodzinnego, w kontekście religii katolickiej (zdecydowana większość badanych nupturientów to katolicy), wśród młodych ludzi przygotowujących się do zawarcia związku małżeńskiego w Lublinie oraz w parafiach polskich w Anglii. Autor stawia ważne pytania badawcze: Czy narzeczeni są skłonni podjąć się odpowiedzialności, która wiąże się z założeniem rodziny? Jakie są motywy zawarcia ślubu kościelnego? Czy rodzina pochodzenia jest wzorem kształtowania życia w rodzinie, którą respondent chce w przyszłości założyć? Jakie cechy partnera determinują decyzję o małżeństwie? Jaki cel ma życie seksualne w małżeństwie w świadomości nupturientów? Jakie są opinie dotyczące wybranych kwestii z zakresu etyki małżeńsko-rodzinnej nupturientów? Czy rozumienie wierności i nierozzerwalności małżeńskiej jest zbieżne z nauczaniem *Magisterium Ecclesiae*? Jaki model podziału ról małżeńskich preferują narzeczeni w swoim przyszłym małżeństwie? Jakie miejsce zajmują dzieci w ich przyszłych planach życiowych? Jak narzeczeni oceniają przyszłą, własną rodzinę na tle rodziny pochodzenia? Jaka jest świadomość nupturientów w zakresie współczesnych zagrożeń małżeństwa i rodziny? Jakie czynniki osłabiają, a jakie wzmacniają rangę rodziny?

Zasadniczym problemem, na którym koncentruje się uwaga badacza, jest analiza świadomości promażeńskiej i prorodzinnej nupturientów, ułożona w kontekście obecnej transformacji systemowej (społecznej, politycznej, gospodarczej) oraz doktryny moralnej Kościoła katolickiego. Materiały empiryczne zostały zebrane w 2014 roku w trakcie badań terenowych w Polsce i Anglii. Objęto nimi 211 osób, w ramach doboru celowego. Obydwie zbiorowości – „polska” i „angielska” – zostały scharakteryzowane zarówno pod względem cech demograficznych i społecznych, jak i religijnych. Nie są one zbyt liczne, ale wystarczające do rozwiązania postawionego problemu i przeprowadzenia analiz statystyczno-korelacyjnych.

Omawiane opracowanie bardzo dobrze wpisuje się w dyskusję na temat orientacji społecznych i moralnych społeczeństwa polskiego okresu transformacji systemowej. Wiele pytań badawczych, hipotez podstawowych i pomocniczych wyznaczało obszerny krąg zagadnień, jakimi zajmuje się Autor recenzowanej monografii problemowej. Podejmuje on zagadnienia najwyższej rangi, a mianowicie, świadomości małżeńsko-rodzinnej oraz wzorów zachowań moralnych młodego pokolenia Polaków (postawy i wartości), w warunkach zmieniającej się rzeczywistości ustrojowej, a także w kontekstach głębokich przemian cywilizacyjnych i kulturowych we współczesnym świecie. Wnikliwa i prowadzona zgodnie z wymogami no-

woczesnego warsztatu socjologii empirycznej analiza jest poprzedzona refleksją teoretyczną o dokonujących się zmianach w strukturze demograficznej i społecznej w naszym kraju.

Należy dobitnie zaznaczyć, że świadomość moralna młodzieży przygotowującej się do zawarcia sakramentu małżeństwa była dotąd, w porównaniu z innymi kategoriami młodzieży, rzadko uwzględniana w badaniach socjologicznych, co najwyżej jako „produkt uboczny” szerszej koncepcji badań poświęconych młodzieży szkolnej lub akademickiej. Z tego powodu Jarosław Kozak nie mógł zbyt często i szeroko porównywać swoich badań empirycznych z wynikami badań socjologicznych innych badaczy, natomiast niekiedy przytaczał rezultaty badań empirycznych dotyczących młodzieży szkół ponadgimnazjalnych, mając na względzie zmiany, jakie zachodzą w osobowości jednostek będących na pograniczu szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych. W analizach statystycznych koncentrował się na zależnościach między cechami demograficzno-społecznymi oraz religijnymi, które w założeniach przyjął jako zmienne niezależne, a składnikami świadomości moralnej obejmującej postawy i przekonania z zakresu moralności przedmałżeńskiej, małżeńskiej i rodzinnej. W interpretacjach uzyskanych wyników empirycznych Autor odwołuje się do dwóch konkurencyjnych teorii: sekularyzacji i desekularyzacji.

Postawy nupturientów wobec małżeństwa i rodziny zostały ukazane w kontekście hipotez roboczych, które podlegały procesowi weryfikacji w poszczególnych częściach tego studium socjologicznego, w oparciu o uzyskane wskaźniki empiryczne. Większość postawionych hipotez potwierdziła się tylko częściowo, ale ukazała specyfikę świadomości promażeńskiej i prorodzinnej badanych nupturientów. Ważnym osiągnięciem Autora jest opracowanie interesującej typologii postaw badanej młodzieży wobec małżeństwa i rodziny: ultrakonserwatyści, kontynuatoryzy tradycji, kontestatorzy tradycji, bezbarwni, wichrzyciele. Można zgodzić się z prognozą, że w warunkach dalszych przeobrażeń politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturowych będą ulegać zmianom orientacje prorodzinne społeczeństwa, a przemiany wartości i norm moralnych młodzieży będą odpowiadać – przynajmniej częściowo – tym, które dokonały się lub dokonują w społeczeństwach zachodnich podlegających procesom zaawansowanej modernizacji społecznej.

Jarosław Kozak podjął bardzo interesujący, ale trudny z teoretycznego i metodologicznego punktu widzenia temat dotyczący wartości promażeńskich i prorodzinnych w świadomości młodzieży przygotowującej się do zawarcia związku małżeńskiego. Przeprowadzone wzorowo badania socjologiczne ukazały świadomość moralną i deklarowane wzory zachowań prorodzinnych, ich dynamikę oraz zróżnicowania ze względu na ważne cechy demograficzne i społeczne. Przyjmuje on socjologiczny, neutralny aksjologicznie punkt widzenia w odniesieniu do moralności oraz przedstawia nie tylko „stan rzeczy”, ale i uwarunkowania, zaś *implicite* – nowe kierunki przemian w moralności młodzieży. Na tle ciągle jeszcze niedostatecznego dorobku polskich badań socjologicznych nad problematyką transformacji moralnej po 1989 roku recenzowane opracowanie ukazuje bardzo dobrze stan i dynamikę moralności prorodzinnej w świadomości nupturientów i zachęca do dalszych badań nad świadomością moralną młodych Polaków w kraju i na emigracji.

Autor świadomie ograniczył się w swoich opisach i analizach do kilku podstawowych problemów, a mianowicie: autoidentyfikacji ze zbiorowością ludzi wierzących, motywy zawarcia małżeństwa i rolę małżonków w rodzinie, wychowanie dzieci, wartości i normy moralności małżeńskiej i rodzinnej oraz rodziny pochodzenia jako grupy odniesienia do własnej rodziny. Część empiryczną pracy poprzedza rozdział teoretyczny dotyczący dynamiki i struktury małżeństwa w Polsce oraz w perspektywie emigracji oraz rozdział metodologiczny, w którym przedstawiono problem pracy, hipotezy badawcze oraz organizację i przebieg badań socjologicznych. Wymienione problemy odzwierciedlają jednocześnie strukturę tej książki.

Trzeba podkreślić, że praca Jarosława Kozaka ukazuje nie tylko przekrój moralności „tu i teraz”, ale do pewnego stopnia także jej dynamikę w kontekście przywoływanych wyników badań empirycznych z lat wcześniejszych, zrealizowanych przez innych socjologów. Cenne jest zwłaszcza zasygnalizowanie tendencji i kie-

runków przemian. Jakkolwiek mają one w pewnej mierze negatywny charakter, a w niektórych przejawach nawet kryzysowy z punktu widzenia modelu moralności religijno-kościelnej (np. postawy wobec etyki przedmałżeńskiej, poglądy na temat stosowania środków antykoncepcyjnych), jednak w niektórych przejawach dostrzega się odnowę życia moralnego, np. wzrost świadomości godności osobowej małżonków i dzieci, zmiany w celach wychowania i w technikach oddziaływania na dzieci. Wciąż żywe jest poszukiwanie *sacrum*, które daje wskazania, jak realizować na co dzień swoje życiowe powołanie.

Książka Jarosława Kozaka może oddać duże usługi duszpasterstwu, stawia bowiem rzetelną diagnozę w zakresie przemian postaw młodzieży wobec wartości i norm moralności małżeńskiej i rodzinnej. Co więcej, przemiany te ukazuje, interpretuje i wyjaśnia na tle przemian społeczno-kulturowych współczesności, także w warunkach postępujących procesów europeizacji i globalizacji społeczeństw współczesnych, zwanych często ponowoczesnymi. Krótko mówiąc, książka ta może pomóc duszpasterzom w odczytaniu i zrozumieniu „znaków czasu”.